

min çeşitli kültür meselelerine de eğilen dergi, Bursa, Kırım ve Makedonya ile Türkistan'a ait çeşitli folklorik bilgiler, örf ve âdetlerle yurt dışında kalan bir kısım sanat eserlerine dair yazılara da yer vermiştir. *Çınaraltı*, esasında Türk kültürünün, Türk tarih ve medeniyetinin çeşitli coğrafyalardaki varlığıyla meşgul olmayı milliyetçilik anlayışının temeli saymıştır. Birçok sayıda Ziya Gökalp'ten iktibaslar yapan dergi ayrıca Atatürk, Ziya Gökalp, Nâmık Kemal, Ahmed Hâşim ve Ömer Seyfettin için özel sayılar çıkarmıştır.

Yedi yıllık yayın hayatı boyunca dergide şiir, hikâye, hâtıra ve makaleleri yayımlanan belli başlı isimler şunlardır: M. Emin Yurdakul, B. Kemal Çağlar, Yahya Kemal, Şükûfe Nihal, Y. Ziya Ortaç, Nihal Atsız, Halide Nusret, Orhan Seyfi Orhon, Edip Ayel, Zeki Ömer Defne, Faruk Nafiz Çamlıbel, Halit Fahri Ozansoy, Mithat Cemal, Fazıl Ahmet Aykaç, Feyzi Halıcı, H. Nihat Boztepe, Mehmet Çınarlı, H. Namık Orkun, Z. Velidi Togan, R. Oğuz Türkkan, Nejdet Sançar, Besim Atalay, Enver Behnan Şapolyo, İsmail Hami Danişmend, Peyami Safa, Altemur Kılıç.

Derginin 59. sayısından itibaren (7 İkinciteşrin 1942) "Çınaraltı neşriyat" adı altında bir yayın serisi kurulmuş, bu seride Yusuf Ziya'nın *Beşik*, Orhan Seyfi'nin *Dün, Bugün, Yarın* ve H. Namık Orkun'un *Yeryüzünde Türkler* ve *Millî Türk Efsaneleri* adlı eserleri yayımlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Musa R. Bilgi, *Çınaraltı Dergisinde Çıkan Şiirlerin Tahlili* (lisans tezi, 1975), İÜ Ed.Fak. Ktp., THT, nr. 1128; Cihat Erol, *Çınaraltı Mecmuasının Sistemik Tetkiki* (lisans tezi, 1980), İÜ Ed.Fak. Ktp., Hasan Kolcu, *Türk Edebiyatında Hece-Aruz Münakaşaları* (doktora tezi, 1989), İÜ Ed.Fak. Ktp., THT, nr. 59; Ziya Bakırcıoğlu, "Çınaraltı", *TDEA*, II, 142-143; Ömer Faruk Akün, "Atsız, Hüseyin Nihal", *DİA*, IV, 87.

KÂZİM YETİŞ

ÇIPLAK

XVIII. yüzyıl sonlarında
Tersâne-i Âmire askerlerinden
bir sınıfın adı.

III. Selim devri kaptanpaşalarından Küçük Hüseyin Paşa'nın kaptan-ı deryâliği zamanında 1792'de onun tarafından teşkil edildiğinden bazan "Hüseyin Paşa çıplağı" diye de anılırdı. Çıplaklar kaptanpaşanın refakatinde âdeta bir merasim

Çıplak ve
çıplak cavuşu
(Ârif
Mehmed
Paşa,
*Mecmûa-i
Tevâir-i
Osmanîyye*,
İstanbul 1279,
levha V)

kıtası gibi olduklarından "kaptanpaşa çıplağı" olarak da ifade edilirdi. Sayıları fazla olmayan çıplakların tersanede özel bir görevleri vardı. Kaptanpaşa filikasında hizmet ederlerken biri baş kısmında vardacılık ve kancacılık yapar, ikisi kiç tarafında sancak yanında durur, on kadarı da kürek çekerdi.

Boylu poslu ve gösterişli gençlerden oluşturulan çıplaklar yarı çıplak dolaşırlardı. Genellikle sırtlarına al çuhadan kenarları sırma kolsuz bir yelek, bacaklarına paçaları kırmızı şeritli kısa bir şalvar giyerler, bellerinde kırmızı bir çifte tabanca ile uzunca bir bıçak taşırlardı. Baldırları ve omuzla kadar kolları çıplak kalırdı. Serpuşları mavi top püsküllü kırmızı Cezayir fesiydi.

Çıplaklar sınıfı Alemdar Mustafa Paşa zamanında 1808 yılında kaldırılmıştır. Ömürleri fazla olmamakla birlikte garip görünüşleriyle halk ağzında bazı deyimlerde uzunca bir süre daha yaşamışlardır. Meselâ yersiz soyunan delikanlılar için, "Hüseyin Paşa çıplağı gibi dolaşmaya utanmıyor musun?" denilirdi.

Çıplak tabiri yeniçerilerde hizmete girmek üzere nöbetle soyunan neferler hakkında da kullanılırdı. Fakat bunlara daha ziyade "ağa çıplağı", "kaptanpaşa çıplağı" denirdi.

BİBLİYOGRAFYA :

Cevdet, *Tarih*, VII, 369; Atâ Bey, *Tarih*, II, 193-198; Mahmud Şevket Paşa, *Osmanlı Teşkilât ve Kıyâfet-i Askeriyyesi*, İstanbul 1325, s. 89-90; Pakalin, I, 362; Midhat Sertoğlu, *Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi*, İstanbul 1958, s. 66; *İst. A*, VII, 3924-3925; *TA*, XI, 488.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

ÇİRÂĞ-I DEHLİ

(چراغ دہلی)

Şeyh Nasîrüddîn Mahmûd b. Yahyâ
(ö. 757/1356)

Çiştîyye tarikatına mensup
Hindistanlı meşhur sûfî.

673 (1274) veya 675'te (1276) Kuzey Hindistan'ın Avad şehrinde dünyaya geldi. Ailesi aslen İranlıdır. Dokuz yaşındayken zengin bir yün tüccarı olan babasını kaybetti. Annesi eğitimini sağlama konusunda büyük titizlik gösterdi. Dinî ilimleri Mevlânâ Abdülkerîm-i Şîrvânî ve Mevlânâ İftihârüddîn-i Gîlânî'den okudu. Genç yaşlarından itibaren ilimle uğraşmaktan çok kendini zühd, riyâzet ve ibadete vermeyi tercih etti. Yirmi beş yaşında dünyadan eli etek çekip Avad şehrinin dışındaki ormanlarda devamlı oruç tutarak on beş yıl kadar yaşadı. Kırk veya kırk üç yaşında iken Avad bölgesinden ayrılarak Delhi'nin "sultânü'l-meşâ-yih" diye anılan en meşhur Çiştî şeyhi Nizâmeddin Evliyâ'nın müridleri arasına katıldı. Kısa zamanda mürsîdinin en sevdiği müridi oldu. 724'te (1324) hilâfet aldı. Çiştîler'in çok sevdiği semâi sünnete aykırı gördüğünden Nizâmeddin Evliyâ'nın semâ meclisine katılmaz, şeyhi de onun bu tavrını hoş karşıladı. Delhi'de bir müddet kaldıktan sonra Nizâmeddin'in başka bir müridi olan meşhur şair Emîr Hüsrev-i Dihlevî aracılığıyla oradan ayrılip tekrar orman ve dağlara dönmek için şeyhinden izin istediyse de Nizâmeddin ona Delhi'de kalıp karşılaştığı sıkıntılara katlanmasını tavsiye etti.

Nizâmeddin Evliyâ'nın vefatı üzerine (725/1325) onun kurduğu hankahın başına geçince Delhi'nin bütün Çiştîler'i kendisinin etrafında toplanmaya başladı. "Çirâğ-ı Dehlî" lakabını alması bundan dolayıdır. Esasen fazla kalabalıktan rahatsız olan Çirâğ-ı Dehlî, eskiden beri Çiştîler'e düşmanca davranan Delhi Sultanı Muhammed b. Tuğluk'un çeşitli baskılarına mâruz kalmaya başladı. Çiştîler'in siyasî prensipleri hükümdarlardan uzak kalmalarını gerektirirken sultan onların kendisine hizmet etmelerini istedi. Nitekim çıktığı birkaç seferde onu zorla *câmedar** olarak yanına aldı; bir defa da hapse attırdı. Bu zorluklara büyük bir sabırla katlanan Çirâğ-ı Dehlî, Muhammed b. Tuğluk'un vefatından (752/1351) sonra Sultan Fîrûz'un Delhi

ÇİRÂĞ-I DEHLÎ

tahtına geçmesinde büyük rol oynadı. Sultan Tuğluk'un aksine Sultan Firûz Çirâğ-ı Dehlî ve diğer Çiştîler'e çok saygılı davrandı ve onun hankahına büyük servetler bağışladı.

Zikir metodu olarak her nefeste Allah'ı zikretmeye (pâs-ı enfâs) büyük önem veren Çirâğ-ı Dehlî 754'te (1353) çilehânesinde yalnız olarak ibadet ederken Tûrâb adında bir Kalenderî tarafından bıçaklandı. Ancak ölümden kurtuldu ve her zamanki sabır ve teslimiyetiyle suikastçının cezalandırılmasını önledi, üstelik kendisine bir miktar para verdi. Çirâğ-ı Dehlî 18 Ramazan 757 (14 Eylül 1356) tarihinde vefat etti. Vasiyeti üzerine cenazesini müridlerinden Seyyid Muhammed Gîsûdirâz yıkadı, ancak Gîsûdirâz'ı halife tayin ettiği kesin değildir. Yine vasiyeti uyarınca Nizâmeddin Evliyâ'dan aldığı hırka ve tesbihi kendisiyle birlikte defnedildi. Firûz Şah tarafından yaptırılan türbesi bugün harap durumda olup bulunduğu semt sakinleri genellikle Hindü'dür. Müslümanlar ölüm yıl dönümlerinde türbesini ziyaret ederler.

Şiire önem vermeyen ve hatta şiir söylemenin derviş için zararlı olabileceğine inanan Çirâğ-ı Dehlî bir eser bırakmamıştır. Müridlerinden Hamîd Kalender ondan işittiği sözleri (melfûzât) derleyerek *Hayrû'l-mecâlis* adlı bir kitap meydana getirmiştir (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülhak ed-Dihlevî, *Ahbarû'l-aşyâr*, Delhi 1332, s. 80-86; Dârâ Şükûh, *Sefinetü'l-evliyâ*², İstanbul 1326, s. 100; Emîr Hurd, *Siyerü'l-evliyâ*, Lahor, ts., s. 249-253; Hamîd Kalender, *Hayrû'l-mecâlis* (nşr. K. A. Nizami), Aligarh 1959, tür.yer.; Gulâm Server Lâhûrî, *Hzinetü'l-âşfiyâ*², Kanpûr 1902, I, 353-357; Abdülhay el-Hasenî, *Nûzhetü'l-havâtir*, II, 155-156; Ma'sûm Ali Şah, *Tarâz'ik*, II, 138, 146, 149; K. A. Nizami, *Târîh-i Meşâyiḥ-i Çişt*, Delhi 1953, s. 178-192; Muhammed İkrâm, *Âb-ı Keuser*, Lahor 1975, s. 411-422; Schimmel, *Mystical Dimensions of Islam*, s. 347, 351, 356; B. B. Lawrence, *Notes from a Distant Flute*, Tahran 1978, s. 25-30; S. A. Rizvi, *A History of Sufism in India*, Delhi 1978, I, 184-189; Gulâm Ali Âryâ, *Tarîḫa-yi Çişt der Hind ve Pâkistân*, Tahran 1365 hş., s. 134-138; Muhammed Habib, "Shaikh Nasiruddin Mahmud Chiragh-i Dehli as a Great Historical Personality", *IC*, XX/2 (1946), s. 129 vd.; Aziz Ahmad, "The Sufi and the Sultan in Pre-Mughal Muslim India", *Isl.*, XXXVIII (1962), s. 151-152; M. Hidayet Hosayn, "Çirâğ Dehlî", *IA*, III, 435; Mohammad Shafi, "Çirâğ-i Dihli", *El*² (İng.), II, 47-49; Sharif Husain Qasemi, "Çerâğ-e Dehlî", *Elr.*, V, 262-263.

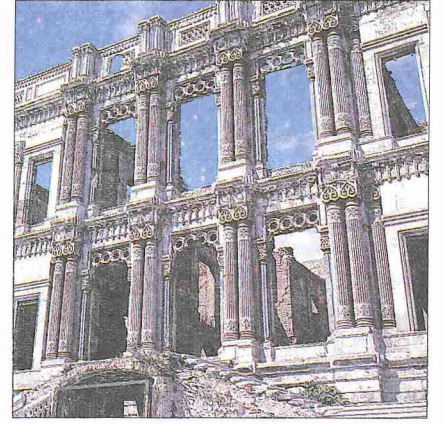

HAMİD ALGAR

ÇİRÂĞAN SAHİLSARAYI

İstanbul'da
Beşiktaş ile Ortaköy arasında
Sultan Abdülaziz tarafından
yaptırılan saray.

1910'da geçirdiği bir yangın sonucu tamamen harap olarak günümüze sadece iskelet halindeki dış duvarları kalan ve Çirâğan Sahilsarayının esas binasını teşkil eden Hünkâr Dairesi'nin bulunduğu alanın son yüzyıllarda hayli önem kazanmış bir mevki olduğu bilinmektedir. Burada XVII. yüzyılda Kazancıoğlu bahçesi adıyla tanınan bir bahçe bulunuyordu. Evliya Çelebi, sonradan IV. Murad'ın (1623-1640) kızı Kaya Sultan'a hediye ettiği bu bahçede sultan tarafından bir yalı köşkü yaptırıldığını ifade etmektedir. Daha sonra burada Nevşehirli Damad İbrâhim Paşa (ö. 1730) eşi Fatma Sultan için büyük bir saray yaptırmıştır. Bahçesinde, III. Ahmed ile (1703-1730) Damad İbrâhim Paşa başta olmak üzere bütün saray erkânının katıldığı çirâğan (çerâğan) âlemlerinin yapılmasından dolayı Çirâğan Sarayı adıyla anılmaya başlanmıştır. I. Mahmud'un (1730-1754) ilk yıllarında bakımsız kalan saray daha sonra padişahın emriyle onarılarak özellikle yabancı sefirlerin ağırlanmasıyla kullanılmıştır. Saray, aynı yüzyılın sonlarında III. Selim'in (1789-1807) kız kardeşi Beyhan Sultan'a verilmişse de Beyhan Sultan bir süre sonra yapıyı iade etmiş, III. Selim de sarayı bazı eklemelerle büyüttürmüş (1803-1804) ve saltana-

Çirâğan Sahilsarayının denize bakan cephesinden bir detay

tının son iki yazını burada geçirmiştir. II. Mahmud döneminde de (1808-1839) yazlık saray olarak kullanılan yapı, 1836 yılında yan kısımda bulunan Hanım Kadın Mescidi ile bir mektep yıktırılarak mevcut alanı genişletilmiş ve bazı eklemelerle de büyütülmüştür. Mimar Karabet Balyan'ın ahşap olarak yaptığı ek bölümler saraya bu dönemde daha değişik bir görünüm kazandırmıştır. 1839'da yeni bölümleriyle birlikte açılışı yapılan saray, Sultan Abdülmecid (1839-1861) tarafından da önceleri yine yazlık saray olarak kullanılmış, ancak Dolmabahçe Sarayı'nın inşasından (1842-1853) sonra yavaş yavaş terkedilerek yine kâğıt bir saray yaptırmak amacıyla 1276 (1859-60) yılında tamamen yıktırılmıştır.

Abdülmecid'in ölümü sebebiyle ertelenen yeni sarayın yapılışı Abdülaziz'in (1861-1876) tahta geçmesinden sonra hemen ele alınmış ve inşaat işiyle, Nikogos Balyan'ın çizdiği mevcut planı uygulamak üzere oğulları Sarkis ve Agop Balyan görevlendirilmiştir. Yeni plana göre arsanın ortasında kalan Beşiktaş Mevlevihânesi'nin kaldırılmasına karar verilmiş ve Maçka'da bir yenisi yaptırılarak mevlevihâne buraya taşındıktan sonra eski bina yıkılmıştır (bk. BEŞİKTAŞ MEVLEVİHÂNESİ). 1863'te fiilen başlayan inşaat 1871 yılında tamamlanmıştır. Abdülaziz inşası bittiğinde yeni saraya yerleşmiş, ancak birkaç ay gibi kısa bir süre sonra rutubetli olduğu gerekçesiyle burayı terkederek Dolmabahçe Sarayı'na dönmüştür. II. Abdülhamid ise (1876-1909) tahta geçtiği zaman burayı tahttan

Yeni Çirâğan Sahilsarayının 1910 yangınından önceki ve sonraki durumu (halen restore edilmiş durumdadır)

